

Skräväsendet i Helsingfors – vad kan man hitta i arkiven?

Peter Ragnvaldsson

Helsingfors snickarämbetes
sigill. finna.fi/Helsingfors
stadsmuseum XXXI-173-9.

Av alla digitalt tillgängliga skråhandlingar är Helsingfors andel den överlägset största. Det finns skråhandlingar från de flesta gamla städer i landet men det mesta av materialet har inte blivit digitaliserat. För Helsingfors del är sexton ämbetens handlingar digitaliserade.

Skräväsendet i Sverige/Finland

Någon exakt början för när skräväsendet uppkom är inte känt. Under medeltidens England på 800-talet fanns speciella skyddsgillen för olika hantverkare. De äldsta privilegiebrevet för gillen är kända från England vid 1100-talets början.

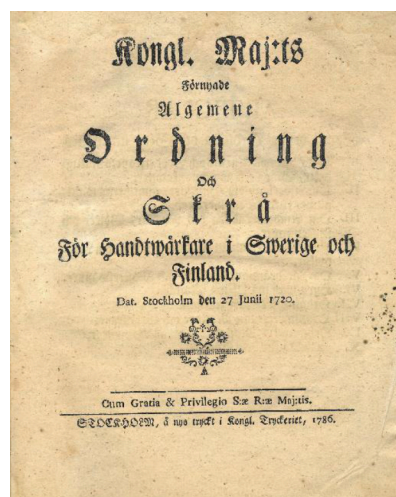
I Sverige är det äldsta bevarade dokumentet *Stadgande angående skräddare i Stockholm*, skriven 1356 i Magnus Erikssons namn.

Ämbetena hade egen jurisdiktion, dvs. de kunde döma bland sina medlemmar och dessas anhöriga i mål som inte berörde övriga invånare i staden. Ämbetena fungerade som ekonomiska, religiösa och sociala gemenskaper. Änkor togs om hand av ämbetsbröderna så att de inte skulle behöva leva i fattigdom.

Under den tidigaste perioden i Sverige kallade man dessa sammanslutningar gillen, men från 1500-talet och framåt var benämningen vanligtvis *Ämbete*. Ordet skrå har att göra med stadgarna för de olika ämbetena. Från början hade varje ämbete sina egna skrån (stadgar). Sedan staten från 1500-talet och framåt ville kontrollera allt utvecklades ämbetena under kronans kontroll. Det var ett effektivt sätt att ha kontroll över hantverksyrkena.

Det första allmänna ramverket i Sverige över skräväsendet kom med 1621 års *General Embets Skrå* som fungerade som en modell för hur de enskilda ämbetenas stadgar (skrån) skulle se ut, men vid sidan av dessa fanns även lokala förordningar. Det fanns alltså fortfarande inte någon allmän skråordning för hela landet. En sådan kom till på 1600-talet när 1669 års allmänna skråordning *Allgemene Ordning och Skråå för Handtwerkare i Swerige och Finland* trädde i kraft.

Nästa steg blev 1720 års *skråordning*. Den tillkom med syfte att göra verksamheten lite friare. Kommersekollegiet hade egentligen velat avskaffa skräväsendet helt men det skedde alltså inte ännu. Bland annat försvann de religiösa inslagen, det blev lättare att bli mästare så att fler gesäller bereddes möjlighet att bli mästare, gesäller fick gifta sig och en änka kunde driva vidare sin makes verksamhet tills eventuellt omgifte.

”Kongl. Maj:ts förnyade algemene ordning och skrå för hantwärkare i Swerige och Finland. Dat. Stockholm den 27 junii 1720. Cum Gratia & Privilegio S:ae R:ae Maj:tis. Stockholm, å nyo tryckt i Kongl. Tryckeriet, 1786”. finna.fi/Lovisa stadsmuseum LM-12326.

I Sverige kom denna skråordning att gälla efter 1809 års rikssprängning fram till 1846 då *Fabriks- och hantverksordningen* samt *Handelsordningen* trädde i kraft. Dessa två, men främst den förstnämnda, avskaffade i praktiken skräväsendet i Sverige. Den fullständiga näringsfriheten kom genom 1864 års näringsförordning som officiellt hette *Förordningen för utvidgad näringsfrihet*. I Finland försvann skräväsendet genom 1868 års *stadgande om näringsfrihet*.

De flesta av ämbetena tillkom först på 1800-talet. För en del hantverkare fanns det inget eget skråämbete. Man var då tvungen att hos stadens magistrat söka att få bli mästare i ett hantverk.

Det digitala materialet

Det gäller att inte ta Riksarkivets årsangivelser på fullt allvar. Det kan stå att arkivet börjar på 1600-talet medan det i själva verket börjar först hundra år senare.

Hattmakare Embetet i Helsingfors har två serier:

- Protokoll 1829–1857
- Kassabok 1805–1857

Bokbindare Embetets arkiv har flera serier:

- Inskrivna i ämbetet 1835–1868
- Protokoll 1835–1868
- Kassabok 1835–1868
- 1720 års skråordning (arkivförd som handling från 1720 men tryckt 1786)
- Diverse handlingar och utdrag 1823–1857
- Intyg och läroavtal 1838–1868
- Diverse handlingar om yrket 1869

Kopparslagare Embetets handlingar består endast av två små serier:

- Kassabok 1822–1865
- Skuldbrev 1850

Helsingfors stads kopparsmeders sigill 1802. [finna.fi/Helsingfors-stadsmuseum CCCI-18](http://finna.fi/Helsingfors-stadsmuseum-CCCI-18).

Bagare Embetets arkiv består av flera serier och anges börja 1720 när det verkliga begynnelseåret är 1838:

- Inskrivna 1839–1867
- Protokoll 1839–1868
- Kassabok 1839–1880
- Restbok 1839–1867
- 1720 års skråordning (tryckt 1786)
- Privilegiebrev 1838
- Kejsarlig förordning om hantverkarens och manufacturisternas utbildning 1842–1847
- Protokollsutdrag, beslut och ansökningar 1839–1856
- Prästbevis samt andra personliga intyg 1839–1852
- Ekonomiska handlingar 1857–1880
- Lacksigill

Målare Embetet

- Inskrivna 1821–1868
- Protokoll 1821–1849
- Protokoll 1849–1870

- Kassabok 1821–1870
- 1720 års skråordning
- Privilegiebrev för grundandet av Målare Embetet 1820
- Protokollsutdrag, beslut, intyg, kvitton och räkningar 1826–1870

Murare Embetet

- Inskrivna 1820–1848
- Inskrivna 1850–1867
- Protokoll 1820–1848
- Protokoll 1849–1867
- Kassabok 1820–1848
- Kassabok 1840–1857
- Hantverksförordningar 1842–1847
- Gesällförordning 1825
- Magistratens protokollsutdrag 1841–1858
- Beslut, intyg, kvitton 1841–1866
- Prästbetyg 1843–1866
- Byggnadskostnadsberäkningar 1825–1858
- Catharina Elisabeth Björkells handlingar 1830–1840

Garvare Embetet

- Förteckning över lärlingar 1784–1867 (innehållet stämmer ej med rubriken)
- Protokoll 1784–1860
- Protokoll 1861–1898
- Kassabok 1785–1834
- Kassabok 1834–1898

”Låda för logarfvare Helsingfors” med Helsingfors vapen och skråets sigill. I låset står: ”Förärt af Älderman Johan Dahlman den 21 December 1784.” [finna.fi/Helsingfors-stadsmuseum XXXIV-114](http://finna.fi/Helsingfors-stadsmuseum-XXXIV-114).

Plåtslagare Embetet

- Inskrivna 1840–1860
- Protokoll 1840–1860
- Kassabok 1840–1868
- Privilegiebrev för grundandet 1840
- Protokollsutdrag 1840–1849

Snickare Embetet

- Inskrivna 1750–1822
- Inskrivna 1750–1867
- Protokoll 1806–1837
- Protokoll 1838–1849
- Protokoll 1851–1870
- Kassabok 1763–1810
- Kassabok 1851–1882

- Privilegiebrev för Embetets grundande 1747
- Protokollsutdrag, beslut, intyg, kvitton 1808–1858

Skräddare Embetet

- Inskrivna 1759–1845 (felaktigt 1660–1845)
- Protokoll 1660–1708
- Protokoll 1724–1785
- Protokoll 1785–1800
- Protokoll 1800–1833
- Kassabok 1763–1799
- Kassabok 1800–1852
- Privilegiebrev för Embetets grundande 1662
- Längd på mästare och änkor, samt kvartalspenningars erläggande 1795–1828
- Protokoll och räkenskaper över gesäller 1795–1829
- Protokollsutdrag, beslut, intyg, läroavtal 1784–1856

Sadelmakare Embetet

- Inskrivna 1771–1867
- Protokoll 1771–1842
- Kassabok 1771–1826
- Kassabok 1796–1809
- Skråordningen 1720
- Privilegiebrev för Embetets grundande 1771
- Protokollsutdrag, beslut, kvitton, läroavtal 1838–1865

*Helsingfors sadelmakaresigill:
SALMAKARE ÄMBETET
SIGIL. finna.fi/Helsingfors stads-
museum XXXI-19.*

Smeds Embetet

- Inskrivna 1756–1867
- Protokoll 1758–1807
- Protokoll 1842
- Protokoll 1808–1853
- Protokoll 1854–1881
- Kassabok 1758–1805
- Kassabok 1806–1834
- Kassabok 1834–1882
- Privilegiebrev för Embetets grundande 1758
- Protokollsutdrag, beslut, intyg, kvitton 1758–1881

Skomakare Embetet

- Inskrivna 1729–1819
- Protokoll 1725–1736
- Protokoll 1747–1775
- Protokoll 1775–1796
- Protokoll 1796–1842
- Protokoll 1843–1853
- Kassabok 1743–1752
- Kassabok 1763–1796
- Kassabok 1796–1810
- Kassabok 1811–1834

- Privilegiebrev för Embetets grundande 1663
- Skomakare Mäster Svenners Ordning
- Protokollsutdrag, beslut, intyg, ursprungsutredningar 1750–1868

Körsnårs Embetet

- Inskrivna 1843–1867
- Protokoll 1843–1868
- Kassabok 1843–1868
- Privilegiebrev för Embetets grundande 1842
- Prokokollsutdrag mm 1843–1884

Gelbgjutare Embetet

- Inskrivna 1837–1860
- Kassabok 1844–1854
- Kvitton och intyg 1822–1867

Vagnmakare Embetet

- Protokoll 1807–1865
- Kassabok 1807–1865
- Kvitton 1847–1868

De äldsta ämbetena i Helsingfors är Skräddare (1662), Skomakare (1663) och Snickare (1747). Man måste komma ihåg att Helsingfors på 1600- och 1700-talen var en liten stad med få invånare. I digi.hakemisto.net hittar man de 16 arkiven under fiken Ammattikunnat.

(Sammandrag av föredrag på HSF:s årsmöte 20.3.2023)

På månadsmötet framförde Kristian Stockmann följande tillägg:

Besvär mot ämbetets beslut, t.ex. att bli antagen som mästare, riktades till magistraten. Dessa hittas bland magistratens protokoll som i Helsingfors förvaras i stadsarkivet. De finns på deras webbsidor i digital form.

Besvär mot magistratens beslut riktades till kejsaren. Dessa handlingar finns bland senatens ekonomidepartements protokoll som finns på nätet bland Riksarkivets digitaliserade handlingar.

Hantverkarna i Helsingfors finns i följande matriklar som också innehåller uppgifter från betydligt äldre perioder än de i titlarna nämnda åren:

- Matrikel öfver Handtverks och Fabriksförhållandena i Helsingfors. (Edv. Bergh, Helsingfors 1904).
- Helsingfors hantverks- och fabriksförening år 1868–1918. (K. W. Hoppu, Helsingfors 1919).
- Hantverks- och fabriksföreningen i Helsingfors åren 1868–1928. (A. Nummelin, Helsingfors 1929).